

УДК 334.021:35

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҮКІМЕТТІ ЕНГІЗУДІҢ ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Игенбаев Даниял Аскарлович

aimanahahah@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

«Саясаттану» мамандығының 4-курс студенті,

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

Ғылыми жетекші: т.ғ.к., доцент Абдрахманова Г.С.

Abstract. The article discusses the world experience in building electronic government. The main focus is on Asian countries. The article shows the development and construction of electronic government in different countries.

Key words: e-government, western and eastern models of e-government, public administration

"Электрондық үкімет" жүйесін қалыптастыру мен дамытудың әлемдік тәжірибесін талдай отырып, электрондық үкіметті қалыптастырудың саяси стратегиясының екі негізгі моделін бөліп көрсетуге болады: "батыс" және "шығыс". Азия елдерінде "электрондық үкімет" жүйесін қалыптастыру мен дамытудың ерекшелігін көрсететін Шығыс моделі жаңа мемлекеттік басқару қағидаттары негізінде мемлекеттік басқару жүйесін реформалаумен және мемлекеттік органдар қызметінің ашықтығы мен айқындығын қамтамасыз етумен сипатталады.

Бұл үлгі Корея Республикасында, Сингапурде және Жапонияда барынша табысты іске асырылуда. Батыс моделі Америкада және еуропа елдерінде электрондық үкіметті қалыптастыру стратегиясын қамтиды. Батыс, Орталық және Шығыс Еуропаның көптеген елдерінде АКТ-ны әкімшілік реформалауға және азаматтарға қызмет көрсетуге ерекше көңіл бөлінеді, ал АҚШ-та саяси жүйені жетілдіруге де үлкен рөл беріледі.

2016 жылы БҰҰ электрондық үкіметінің даму деңгейі бойынша әлем елдері рейтингінде үшінші орын алған және 2010, 2012 және 2014 жылдары осы рейтингте бірінші орын алған Корея Республикасының Электрондық үкіметі әлемдік деңгейде алдыңғы орында екенің мойындауға болады. Кореяның Азия елдері арасында ғана емес, сондай-ақ әлемдік деңгейде көшбасшылығының себептерінің бірі АКТ-ны дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау, атап айтқанда, елдің бірыңғай интеграцияланған порталына

жүктеу үшін қолжетімді қосымшаларды жан-жақты жетілдіру үшін мүмкіндіктерді қамтамасыз ету болып табылады. Кореяның электрондық үкіметін дамытудың төрт кезеңін бөліп көрсету шартты түрде қабылданған. Бірінші кезең мемлекеттік басқару секторына акт енгізуге, жұмыс процестерін цифрлық технологияларға ауыстыруға және электрондық үкіметтің инфрақұрылымын қалыптастыруға бағытталған электрондық үкіметті енгізу үшін жағдайлар қалыптастырудың ең алғашқы кезеңі ретінде Үкімет 1.0 болды. Бұдан әрі-азаматтарға бағдарланған Үкімет 2.0-кезең, олармен онлайн және интерактивті өзара іс-қимыл, 2001-2007 жылдар кезеңінде іске асырылған. Электрондық үкіметті енгізу жобалары дәстүрлілік (конфуцийшілдік) және "ұтымды бюрократия"қағидаттары негізінде жүзеге асырылды.

Бірнеше жыл ішінде мемлекеттік басқару мен қызметті реттейтін нормативтік-құқықтық актілер 40% - ға дейін өзгертілді. Электрондық үкіметті дамытудың үшінші кезеңінде Үкімет 3.0 азаматтарға электрондық қызметтерді үздіксіз ұсыну мақсатында электрондық үкіметтің ақпараттық жүйелерін интеграциялау жүзеге асырылды және мемлекетпен өзара іс-қимыл жасау үшін қажетті деректерге ашық қол жеткізу қамтамасыз етілді. 2013 жылы "Ақылды" үкімет стратегиясын – электрондық үкімет 4.0 іске асыру бойынша жұмыстар басталды, оның көмегімен қолжетімділік арналарына қарамастан, азаматтар мемлекеттік қызметтерге қарапайым және тегін қолжетімділікті пайдалана алады. Қазіргі уақытта 409-дан астам жоба іске асырылған, олардың жартысынан көбін шағын және орта кәсіпорындар орындаған, ашық архитектуралы бағдарламалық қамтамасыз ету (eGovFrame) негізінде электрондық үкіметтің бірыңғай стандартталған платформасының бастапқы кодының 300 мың жүктемесі бар. EGovFrame бірыңғай платформасы электрондық үкіметтің жаңа жүйелерін әзірлеуге және жұмыс істеп тұрғандарын қолдауға арналған бюджетті айтарлықтай қысқартуға ықпал етіп, Болгарияда, Мексикада, Моңғолияда, Вьетнамда одан әрі таралды. [1]

Сингапурдың электрондық үкіметін қалыптастыруға елеулі ықпал еткен негізгі фактор 1999 жылы ақпараттық-коммуникациялық даму жөніндегі агенттікті құру болып табылады, оған елдің электрондық үкіметі процестеріне консалтинг, бақылау және мониторинг жүргізу, сондай-ақ осыған байланысты бюджеттік шығындарды бөлу бойынша кең өкілеттіктер жүктелген. Агенттік сондай-ақ премьер-Министр басқаратын электрондық үкімет стратегиясын әзірлеу жөніндегі комитеттің электрондық үкіметті дамытудың стратегиялық жоспарында жазылған жобалардың іске асырылуын қадағалайды және реттейді. Бірден бірнеше салалық министрліктер қатысатын жобалар болып табылатын "қалалар" (TOWN) құру басқару саласындағы қағидатты шешімге айналды. Кейінгі жылдары Сингапурда ведомстволардың жеке сервистер ұсынуын әзірлеуге, мысалы, салық декларацияларын толтыруға, рұқсат құжаттарын беруге ерекше көңіл бөлінді. Үш жылдан кейін, 2006 жылы әртүрлі мемлекеттік ұйымдардың шашыраңқы қызметтерін интеграциялаудың бірыңғай порталын құру аяқталды. Сингапурдың ресми веб-порталы www.gov.sg, тіршілік әрекетінің барлық салаларын біріктіретін, өзара байланысты төрт бөлімі бар: Үкімет, азаматтар, бизнес және бейрезиденттер. "Электрондық үкімет" жүйесін жетілдіру жөніндегі бағдарламаларға, атап айтқанда, ресми веб-порталды одан әрі дамытуға мемлекет жыл сайын 0,5 млрд доллар бөледі. Сондай-ақ сингапурлық жобалардың даусыз артықшылығы мемлекеттік-жеке меншік әріптестік негізінде акт шеңберінде жобаларды іске асыруды ынталандыру болып табылады. Сингапурдың барлық ұй шаруашылықтарында іске асыру үшін 4 млрд доллар талап еткен жоғары жылдамдықты талшықты-оптикалық Интернетке қол жеткізу желілерін жүргізу жобасы жарқын мысал болып табылады. Мемлекет тендерде жеңіске жеткен консорциумға іске асыру үшін жетіспейтін бөлігін қалдырып, тек 1 млрд доллар инвестициялады. [2]

Жапонияның "Электрондық үкімет" жүйесін қалыптастыру және дамыту бағдарламасы 2001 жылы қабылданған "317 қадам" бағдарламасына негізделеді, оның

басты мақсаты – 2055 жылға қарай АКТ саласында әлемдік көшбасшылықты қамтамасыз ету. Қазіргі заманғы ақпараттық желілерді енгізу, білім беруде ақпараттық технологияларды қолдану, электрондық коммерцияны дамыту, әлеуметтік Қызметтерді басқару мен жұмыста ақпараттық технологияларды пайдалану және ақпараттық желілердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету осы бағдарламаны іске асырудағы бес басым бағыт болып табылады. Бұл реформалар Жапонияның АКТ-ны дамыту және тарату саласындағы, оның ішінде елдің электрондық үкіметін дамытудың осындай жоғары деңгейіндегі мемлекеттік саясатын қалыптастыру мен іске асырудың негізгі шартына айналды. Елде деректерді берудің жоғары жылдамдықты желілерінің инфрақұрылымын құруға, интернетті пайдалануды өрістетуге, электрондық сауданы (e-commerce) дамытуға және соның салдарынан ел экономикасына серпін беруге бағытталған перспективалы ақпараттық технологияларды дамыту жөніндегі "электрондық Жапония" (e-Japan) ұлттық бағдарламасы байланыстың барлық түрлеріне тарифтерді төмендетуге ықпал етеді. Сонымен қатар, 2001 жылы қабылданған "электрондық Жапония Стратегиясы" (e-Japan Strategy), 2003 жылы "электрондық Жапония II Стратегиясы" (e-Japan Strategy II), 2006 жылы "ат реформаларының жаңа стратегиясы" (New IT Reform Strategy), 2009 жылы "Жапония Стратегиясы 2015" (i-Japan Strategy 2015) және 2010 жылы "ақпараттық жаңа стратегиясы" бір электрондық үкіметтің ең дамыған жүйелерінің бірі. Жапония үкіметі қабылдаған жобалардан кейін 2014 жылғы "әлемнің ең ілгері ІТ ұлтының декларациясы" Жапония тұрғындары үшін жеткілікті түрде ашық, ақпараттық ашық және қолжетімді жүйені қалыптастырудың келесі кезеңі болды. Бұл реформалар қоғамның әкімшілік мәселелерін шешуге айналған инновациялық жобаларды біріктіруге жағдай жасады. "Заттар интернеті" (Internet of things), үлкен деректер (Big Data), негізгі резиденттерді тіркеу (Basic resident register) карталары-солардың бірнешеуі ғана. "Nowcast" сейсмикалық диагностика және болжау жөніндегі ақпараттық жүйесі 2016 жылы әлем елдерінің электрондық үкіметінің даму деңгейін зерттеу кезінде БҰҰ-ның жоғары бағасына ие болды.

Электрондық үкіметті қалыптастырудың саяси стратегиясының Батыс моделінің өкілі болып табылатын Ұлыбритания электрондық қатысу индексында, сондай-ақ БҰҰ дайындаған электрондық үкіметтің даму деңгейі бойынша әлем елдерінің рейтингінде (2016 жылғы жағдай бойынша) бірінші орындарды иеленді. Ұлыбританияның 1999 жылы қабылданған және елдің бес миллион мемлекеттік қызметшісін қамтитын "мемлекеттік билікті жаңғырту" стратегиялық бағдарламасы ақпараттық ғасырды басқарудың электрондық жүйесін енгізудің негізгі элементіне айналды. Осы стратегияның негізінде "тікелей қолжетімділік" (Direct Access) жобасы "Ұлыбритания онлайн" үкіметтік порталы құрылды, ол мемлекеттік органдарға азаматтарға өздеріне ыңғайлы уақытта құжаттардың барлық нысандарына электрондық қолжетімділікті ұсынуға, электрондық мемлекеттік қызметтерді алу үшін қажетті нысандарды толтыру үшін электрондық-цифрлық қолтаңбаны пайдалануға мүмкіндік береді. Азаматтардың ақпаратқа қол жеткізуіне конституциялық құқықтарын сақтауға уәкілеттік берілген электрондық уәкіл (e-envoy) лауазымын құру елдің "Электрондық үкімет" жүйесін жан-жақты дамыту, Мемлекеттік басқарудың ашықтығын қамтамасыз ету, сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету және қаржылық басқаруды жақсарту жолындағы тағы бір қадам болды. Бұдан басқа, шығындарды қысқартуға және мемлекеттік акт-жүйелерінің тиімділігін арттыруға арналған 2011 жылы Үкімет бекіткен акт-стратегиясы АКТ-ны бақылауды орталықтандыру, ашық коды бар бағдарламалық қамтамасыз ету үшін тең мүмкіндіктер жасау, жалпы мемлекеттік "қосымшалар дүкенін" құру, министрлер мен жоғары мемлекеттік қызметшілердің АКТ-жобалары мен бағдарламаларын іске асыру барысы туралы тұрақты есептілігін көтермелеу жолымен елдің АКТ саласындағы бірқатар проблемаларды шешу тәсілі болды.

Мемлекеттік қызметтерді сервистік ұсыну, АКТ арқылы азаматтардың қажеттіліктерін тез қанағаттандыру және биліктің артық функцияларын алып тастау

қағидаттарына негізделген АҚШ-тың электрондық үкіметі ең тиімді жүйелердің бірі болып саналады.

Дамуға жүйелі көзқарас 90-шы жылдары федералдық үкімет жұмысының тиімділігін арттыруға бағытталған "электрондық үкімет Стратегиясында" (E-Government Strategy) қаланған болатын. Табысқа жетудің маңызды факторы мемлекеттік басқаруды ақпараттандырумен және интерактивті үкіметтік қызметтердің сапасымен байланысты ұстанымдарды мемлекеттік бюджеттен және арнайы қорлардан қаржыландыру көлемінде көрініс тапқан үкіметтік ведомстволардың жұмыс істеу тиімділігін бағалаудың жалпы жүйесіне енгізу болды. Ресми үкімет порталы федералды, штаттық және жергілікті мемлекеттік органдардың сайттарын біріктірді, онда 27 миллион веб-парақ бар және мыңнан астам электрондық нысандар мен нақты қызметтерді ұсынады. Қызметтердің бөлімдері олардың салалары негізінде жіктеледі, мысалы, лицензия алу, әлеуметтік қауіпсіздік мәселелері, төлқұжат алу және басқалар. Сонымен қатар, әкімшілік қызметті жетілдірумен қатар АКТ аясында саяси жүйенің жұмысын жақсартуға көп көңіл бөлінеді. Бұған мысал ретінде мемлекеттік ақпараттық жүйелер үшін бірыңғай стандарттарды, соның ішінде деректер стандарттарын, ведомствоаралық ақпарат алмасу стандарттарын, метадеректер (және ақпаратты іздеу) стандарттарын, сондай-ақ қауіпсіздік стандарттарын құруды көздейтін АҚШ мемлекеттік ұйымдарының ақпараттық технологияларының федералды корпоративті архитектурасы жатады.

Еуроодақ елдерінің макроэкономикалық саясатының базалық қағидаттарына сүйенетін "электрондық Еуропа" бағдарламасы Еуропа елдерінің ақпараттық қоғамды қалыптастыру саласындағы тәсілдемесі болып табылады. Еуропалық Одақ елдерінің электрондық үкіметі шеңберінде жобаларды іске асыру туралы стандартты есептер ресми веб-сайтта жарияланады (erpractice.eu) және IT-инфрақұрылымның негізгі элементтерінің тізбесіне негізделеді, мысалы, мемлекеттік көрсетілетін қызметтер порталдары, желілік инфрақұрылым және деректерді өңдеу орталықтары, электрондық хабарламаларды интеграциялау және жіберу инфрақұрылымы, сәйкестендіру және авторизациялау инфрақұрылымы және басқалары. Еуропалық комиссияның директивалары нысанында электрондық үкіметті дамыту үшін келісілген ең төменгі құқықтық база Электрондық үкімет жүйесін дамытудың қажетті іргетасын қалыптастыру үшін жағдай жасайды. Тиісінше, Еуроодақтың барлық елдерінде электрондық үкіметтің техникалық аспектілерін, сондай-ақ этикалық және саяси мәселелерін қамтитын заңдар қабылданды, мысалы, электрондық-цифрлық қолтаңбалар, электрондық сауда, деректерді қорғау, мемлекеттік тапсырыстарды бөлу, ақпаратқа қол жеткізу және басқалар. Электрондық мемлекеттік қызметтерді ұсынудың ұлттық порталдарына ерекше назар аударылады. Мәселен, Еуропаның бірқатар елдерінде арнайы мәселелер бойынша немесе азаматтардың жекелеген санаттары үшін электрондық үкіметтің қосымша порталдары жұмыс істейді. Мысалы, Францияда-мемлекеттік қызметшілерге арналған Портал, Голландияда-азаматтармен "кері байланыс" порталы (Citizenlink), оның мақсаты азаматтардың мемлекет қызметіне қанағаттану деңгейін өлшеу арқылы қоғамдық өмірге және мемлекет өміріне қатысуын ынталандыру болып табылады. Электрондық мемлекеттік қызметтерді ұсынудың ұлттық порталдарына, сондай-ақ бірқатар елдерде қосымша порталдарға интернет және компьютер арқылы ғана емес, мысалы, Ұлыбританияда цифрлық теледидар арналарын, ұялы телефондарды пайдалану арқылы да қол жеткізуге болады. Сондай-ақ мемлекеттің жеке және заңды тұлғалармен өзара іс-қимылы кезінде пайдаланылатын, электрондық өзара іс-қимылды жолға қою және электрондық құжат айналымы үшін мүмкіндіктер жасау арқылы Еуропа елдерінің электрондық үкіметінің дамуына елеулі үлес қосатын барлық электрондық нысандарды басқару жөніндегі мамандандырылған шешімдердің іске асырылуын атап өткен жөн. Мысал ретінде Голландияның е-формалары(eForms) немесе Германияның онлайн-нысандары орталығы (OnlineForm Center). [3]

Пайдаланган әдебиеттер тізімі:

1. The Introduction of e-Government in Korea : Development Journey, Outcomes and Future // <https://www.cairn.info/revue-gestion-et-management-public-2015-2-page-107.htm>
2. Foundation of Effective E-Government — The Singapore Experience // <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/yokesin-wp.pdf>
3. <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/24263>